

ผ้าทอพื้นเมืองลาว : ศิลปะแห่งชีวิตตั้งแต่เกิดจนตาย

นักมนุษยวิทยาและนักประวัติศาสตร์ ได้ตั้งข้อสมมุติฐานว่าชนชาติลาวได้อพยพย้ายถิ่นฐานหลายครั้งตลอดดินแดนแหลมอินโดจีน และประเทศจีนตอนใต้ ระหว่างแม่น้ำฮวงโหและแยงซีเกียง ปัจจัยทางการสงครามส่งผลทางโอกาสและเป็นอุปสรรคแก่ชาวไทย-ลาว และชนชาติอื่นๆที่อาศัยอยู่ร่วมกันในดินแดนแถบนี้ อาทิ ราว ๕,๐๐๐ ปีก่อนคริสตกาล ชนชาติลาว ซึ่งบางครั้งเรียกว่า ลัวะ หรือ ละว้า และชนชาติชวา เป็นชนยุคก่อนประวัติศาสตร์ที่อาศัยอยู่ตลอดดินแดนที่ราบลุ่มแม่น้ำโขงและลำน้ำใหญ่น้อยที่ไหลลงสู่แม่น้ำโขง จากที่ราบสูงสองฝั่ง และหลังจากประมาณ ๔,๐๐๐ ปีก่อนคริสกาล ชนชาวละว้า และมอญ-ขอม ซึ่งเป็นบรรพบุรุษของชาวเขมร ครอบครองดินแดนส่วนนี้ในเวลาเดียวกัน จึงมีการแลกเปลี่ยนศิลปวัฒนธรรมรวมกัน และต่างก็รับเอาอิทธิพลของกลุ่มที่ขึ้นครองอำนาจ จากการสำรวจทางโบราณคดี และการศึกษาเชิงวัฒนธรรม โดยใช้หลักเกณฑ์ทางภาษาศาสตร์และประเพณี พบว่าประชากรลาว จำนวน ๔ ล้านคนในปัจจุบันประกอบด้วยเผ่าต่างๆ ๔ กลุ่มด้วยกัน อาทิ

๑. กลุ่มชนเผ่า ไทย-ลาว จำนวน ๕๙.๕% คือ พวน กะเลิง ไทแดง ไทขาว ย้อ ลื้อ ยิง
๒. กลุ่มม้ง-เย้า รวมถึงม้งลาย ม้งขาว ม้งดำ เย้า
๓. กลุ่มพม่า-ธิเบต รวมถึง ผู้น้อย โกมี มูเซอ ล่าฮู สิลลา
๔. กลุ่มมอญ-เขมร จำนวน ๓๐% รวมถึงขมุ ละเว สะดั่ง บรู กะตุ กะตั่ง ละบิต

ชนชาติลาวนั้นมีทักษะฝีมือในการทอผ้าเป็นเลิศ เนื่องจากมีการทอผ้าเพื่อถวายบรรณาการแก่อาณาจักรล้านช้างมานานหลายศตวรรษ ทำให้กลุ่มชนชาติลาว มีการพัฒนาทักษะการทอจนเชี่ยวชาญ ผ้าทอไท-ลาวนั้นมีต้นกำเนิดที่ยาวนาน ดังปรากฏในบันทึกทางประวัติศาสตร์ของจีน ว่าชนชาติลาวได้ก่อตั้งอาณาจักรอันมั่งคั่งทางตอนใต้ของประเทศจีน ก่อน ๑,๐๐๐ ปี ก่อนคริสตกาล และมีการเลี้ยงไหมอย่างเชี่ยวชาญ ในปัจจุบัน ผ้าไหมลาวกลายเป็นสินค้าสำคัญ และเป็นเอกลักษณ์ประจำชาติของลาว ทักษะในการทอและการออกแบบลวดลายผ้าสืบทอดจากคนรุ่นหนึ่งสู่อีกรุ่นหนึ่ง และนับเป็นส่วนหนึ่งของมรดกทางวัฒนธรรมแห่งชนชาติลาว

ลักษณะผ้าทอลาว

๑. ลวดลายดั้งเดิม และแรงบันดาลใจ

จากการศึกษาเปรียบเทียบลวดลายอันวิจิตร และการจัดองค์ประกอบสีสันทนของผ้า ซึ่งมีอายุ ๑๐๐-๒๐๐ ปี ตลอดจนการประดับตกแต่งเสื้อผ้าและเครื่องแต่งกายผ้าไหม แสดงให้เห็นว่า ช่างทอลาวมีทักษะฝีมือ และความเชี่ยวชาญในการสอดแทรกเส้นไหมลงในผ้า จนเกิดลวดลายที่หลากหลาย ด้วยเทคนิควิธีการอันลึกลับ ลวดลายที่นิยมกันในผ้าทอลาว ได้แก่ รูปทรงเรขาคณิต เช่น สี่เหลี่ยม สามเหลี่ยม วงแหวน รูปดาว ลายวงกลม เวียน ลายขอ และลายกุกญแจ รูปลักษณะเหล่านี้มีทั้งที่ช่างของลาวคิดค้นขึ้นเอง และที่เลียนแบบจากธรรมชาติ และอนุสรณ์สถานรอบตัว เช่น ต้นไม้ ดอกไม้ ผลไม้ ใบไม้ ทิวเขา เมฆ ลำน้ำ นก สัตว์ป่า และ วัตถุ ปราสาทราชวัง ซึ่งแรงบันดาลใจของลวดลายเหล่านี้ ส่วนหนึ่งมาจากสัตว์ในนิยายหรือวรรณกรรม ซึ่งเล่าสืบต่อกันมา ปากต่อปาก และที่ปรากฏในเรื่องราวจารึก ลวดลายลักษณะนี้ได้แก่ ลายมังกร หรือนาค สิงโตมิงวง หรือสี

หราช กว้างหน้ายาว หรือ โทมอน และนกในนินาย เช่น หงส์ เป็นต้น ลายนาค หรือมังกร เป็นลายที่ได้รับ ความนิยมอย่างมากในหมู่ช่างทอลาวเหนือ

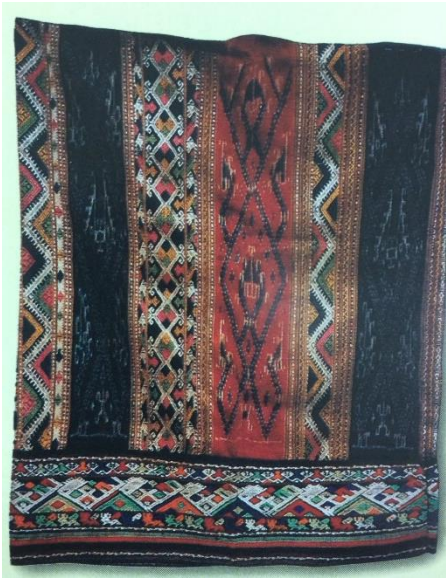
ผ้าทอโบราณของลาวมีลวดลายที่งดงาม และหลากหลาย อย่างไรก็ตามยังไม่สามารถระบุถึงที่มาหรือต้น กำเนิดลวดลายเหล่านี้ได้อย่างแน่ชัด สันนิษฐานว่าอาจมีต้นกำเนิด ประมาณ ๔-๕๐๐ ถึงพันกว่าปีที่แล้ว ลวดลายส่วนมากคล้ายคลึงกับลายบนเครื่องสำริดยุคก่อนประวัติศาสตร์ ซึ่งพบในดินแดนแถบดองซอน ซึ่งมี อิทธิพลต่อผ้าทอและศิลปกรรมอื่นๆในดินแดนส่วนนี้ลงไปถึงทางใต้ รวมทั้งหมู่เกาะต่างๆ ตั้งแต่ ๕๐๐ ปีก่อน คริสตกาล และเมื่อไม่นานมานี้พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติลาว ได้พบลายเส้นซิกแซก (ฟันเลื่อย) ประดับส่วนฐาน ของกลองสำริด (Heger I) มีอายุราว ๒,๒๐๐-๒,๕๐๐ ปี โดยค้นพบทางตอนใต้ของประเทศลาว ที่หมู่บ้านดอน ชัน เมืองโขง จ.จำปาสัก ซึ่งลายซิกแซกนี้ เป็นลายที่แพร่หลายในผ้าทอลาวจากหลายภาค และใช้เทคนิคการ ทอหลากหลายวิธี เช่น มัดหมี่ ขิด และจก

ภาพที่ ๑ “ซิ่นหัวบวน” ๙๗ x ๑๓๒ ซม. เป็นซิ่นแบบเก่าแก่ ของชาติไทแดง หัวซิ่นเรียกว่า “หัวบวน” ลวดลายมัดหมี่บน ตัวซิ่นสีน้ำเงิน และแดง แสดงลักษณะรูปนาคในรูปแบบที่ ต่างกัน มีลายทางคั่น ทอด้วยเทคนิคจก ผ้าซิ่นชนิดนี้ใช้นุ่งให้ ผู้ตายในพิธีศพ

ภาพที่ 2 “ซิ่นหมี่” ๙๐ x ๑๔๐ ซม. ไทแดง แหวงหัวพัน ประเทศลาว ซิ่นเก่าแก่ดั้งเดิมของชาวไทแดง ลวดลายมัดหมี่รูปนาคสีแดง ทอด้วย ไหมสีคราม ทอด้วยฝ้าย มีลวดลายทางคั่นทอด้วยเทคนิคขิดและจก

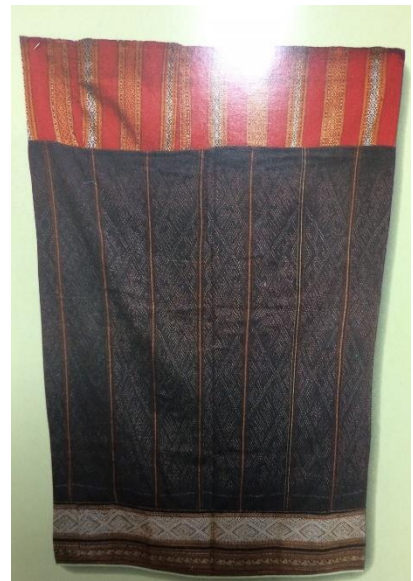
ภาพที่ ๓ “ชินหมี” ๗๕ x ๑๓๐ ซม. ไทขาว แขวงหัวพัน ประเทศลาว เป็นผ้าชิ้นดั้งเดิมของชาวไทขาว ลายมัดหมี่บนไหมสีแดงเป็นรูปนาค และบนฝ้ายสีครามรูปปราสาท ลักษณะพิเศษ คือ ลากยกด้วยไหมสลักสีต่างๆ ซึ่งค้นลายมัดหมี่นั้นมี ๕ แบบ

ภาพที่ ๔ “ชินจก” ๗๖ x ๑๕๖ ซม. ไทแดง แขวงหัวพัน ประเทศลาว ก่อนสงครามโลกครั้งที่ ๒ ชินแบบเก่าแก่ของชาวไทแดง มีการทอลดลายซิดและจกผสมกันกับรูปนาคใน ๕ แบบด้วยกัน

ภาพที่ ๕ “ชินจกลี้อ” ๑๐๔ x ๑๓๔ ซม. คริสต์ศตวรรษที่ ๒๐ ก่อนสงครามโลกครั้งที่ ๒ ชินจกแบบมาตรฐานไทลื้อจากหลวงพระบาง แสดงลักษณะลดลายรูปสามเหลี่ยม และสี่เหลี่ยมข้าวหลามตัด เย็บต่อหัวชินด้วยฝ้ายสีแดงและตีนวินด้วยฝ้ายสีคราม เพื่อให้ความยาวพอเหมาะแก่การนุ่ง

ภาพที่ ๖ “ชินหมี” ชินหมีแบบมาตรฐานของลาวพวน ที่อาศัยอยู่บริเวณลุ่มแม่น้ำจิม ตัวชินเป็นไหมเส้นเล็ก ตัวชินทอด้วยเทคนิคซิด ด้วยไหมสีขาว เป็นเครื่องหมายแสดงให้รู้ว่าเป็นชินของคนสูงอายุ

ภาพที่ ๗ “ซิ่นหมี่” ๙๒ x ๑๔๐ ซม. ลาวพวน ไชยบุรี เป็นซิ่นหมี่แบบลาวพวนในแถบลุ่มแม่น้ำโขง ลายดาวแปดแฉก และลายฟืนปลา ทอด้วยเทคนิคมัดหมี่ ตีนซิ่นเป็นแบบ ตำ แร ใช้ด้ายเงิน แสดงลักษณะซิ่นของราชสำนัก

ภาพที่ ๘ “ซิ่นขิด” แขวงไชยบุรี ใช้ไหมเส้นเล็ก

๒. เทคนิคการทอและการย้อมสีธรรมชาติ

ไม่ว่าจะเป็นลวดลายรูปสัตว์ในจินตนาการหรือนิยาย ลวดลายเรขาคณิตที่ซับซ้อน ลวดลายเลียนแบบธรรมชาติต่างๆ ที่ปรากฏอยู่บนผืนผ้าลาว ล้วนมาจากเทคนิคการทอที่หลากหลาย ซึ่งผู้เชี่ยวชาญด้านผ้าให้ข้อสังเกตว่าเทคนิคดั้งเดิมของชาวไท-ลาว ทั้งในด้านการทอและการย้อมสีธรรมชาติที่ต้องใช้ทักษะชั้นสูง ลวดลายที่ซับซ้อนถูกสอดแทรก และผสมผสานกับสีสันทึกลับกลืน โดยใช้สีธรรมชาติในการสร้างสรรค์ ผ้าทอไท-ลาวมีชื่อเสียงทั้งในด้านคุณภาพและความคงทน ช่างทอไท-ลาว ใช้เทคนิคการทอ ๖ วิธี ได้แก่

๒.๑ มัดหมี่หรืออี่ขิด

๒.๒ จกหรือเทคนิคการเพิ่มด้ายเส้นพุ่งพิเศษ เป็นช่วงๆไม่ติดต่อกันตลอดหน้าผ้า

๒.๓ ขิดหรือเทคนิคการเพิ่มเส้นด้ายเส้นพุ่งพิเศษติดต่อกันตลอดหน้าผ้า

๒.๔ เหยียบเกาะ หรือเทคนิคการทอแบบใช้เส้นด้ายหลายสีเกี่ยวและผูกเป็นห่วง ซึ่งเป็นเทคนิคการทอของชาวไทลื้อ

๒.๕ ตามุก หรือเทคนิคการเพิ่มด้ายเส้นยืนพิเศษ

๒.๖ หมากไม้ หรือเทคนิคการปั่นด้ายเส้นพุ่ง ๒ สี เข้าด้วยกัน

เทคนิคที่ช่างทอลาวแต่ละคนใช้จะมีลักษณะบ่งชี้ให้ทราบถึงถิ่นฐานและความเป็นมาของตน เช่น อากาศหนาวเย็นในที่ราบสูงตอนเหนือ ส่งผลให้ผ้าทอของคนไทในแถบนี้มีลักษณะหนาและหยาบ ช่างทอแถบนี้มีความเชี่ยวชาญการผลิตผสมผสานเทคนิคและวัสดุ เช่น ใช้เส้นไหมผสมฝ้ายสำหรับเสื้อผ้าเด็ก ผ้าซิ่น ผ้าเบี่ยง ผ้าคลุมไหล่ ผ้าห่ม มุ้ง พูก ผ้าปูพูก ผ้าม่าน และหมอน การย้ายถิ่นฐานของชนชาติไท-ลาว ทั้งในและนอกประเทศ จากผลของสงครามส่งผลให้การทอผ้าในปัจจุบันไม่มีเอกลักษณ์ประจำท้องถิ่นอีกต่อไป

ช่างทอไท-ลาว ต่างสืบทอดองค์ความรู้เรื่องการย้อมโดยใช้ส่วนต่างๆของพืช เช่น ราก ใบ เมล็ด เปลือก ลำต้น ดอก ผล ด้วยการสืบทอดจากแม่สู่ลูกสาว ซึ่งแต่ละครอบครัวจะมีเทคนิคการย้อมที่ต่างกันออกไปตามความเชี่ยวชาญเฉพาะ ปัจจุบันความรู้เรื่องการย้อมส่วนใหญ่ถูกสืบทอด และสูญหายไปแล้ว สีธรรมชาติที่ยังคงใช้กันอยู่จนถึงปัจจุบันนี้มี ๔ สี ได้แก่ สีแดง จากครั่ง สีครามจากหม่อนนิล สีเหลือง จากเขและแอมป์ สีแสด จากหมากสะเดาหรือหมากแสด การใช้สีธรรมชาติมีข้อเสีย คือ กระบวนการเตรียมการต้องใช้เวลาาน พืชบางชนิดมีให้เก็บใช้ได้บางฤดูกาลเท่านั้น และสารจากพืชบางชนิดยังไม่อาจย้อมได้ทุกสีที่ต้องการ ช่างทอส่วนใหญ่จึงนิยมย้อมด้วยสีเคมี หรือใช้เส้นใยสังเคราะห์ทอผ้าเนื้อหยาบ ราคาถูกสำหรับตลาดภายในประเทศ

ความหมายเชิงสังคม และวัฒนธรรมของผ้าทอในสังคมไท-ลาว

ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน แม่หญิงไท-ลาวได้สร้างสรรค์ผ้าทอพื้นเมืองนานาชนิดภายในครอบครัว สมาชิกฝ่ายหญิงจะรับผิดชอบด้านการผลิตเครื่องนุ่งห่มของครอบครัว ตั้งแต่เริ่มปลูกฝ้าย และหม่อนเพื่อการเลี้ยงไหม ตลอดจนการทอผ้าเป็นผืนและตัดเย็บเป็นเสื้อผ้า

ตลอดระยะสองถึงสี่สัปดาห์นับตั้งแต่เกิด ทารกจะนอนอยู่ข้างแม่บนพูกเล็กๆใกล้เตาไฟ เรียกระยะ “อยู่กำไฟ” ตามความเชื่อดั้งเดิม ที่ไม่นิยมเย็บเสื้อผ้าสำหรับเด็กทารกแรกเกิด จากผ้าใหม่ก่อนที่ทารกจะเกิด ดังนั้นก่อนคลอดแม่จึงทอผ้าฝ้ายเก็บไว้ และจะเย็บเป็นเสื้อผ้าให้ทารกต่อเมื่อทารกได้คลอดอย่างปลอดภัยดีแล้ว ในถิ่นชนบทแม่หญิงไท-ลาว ต่างช่วยครอบครัวทำงานกสิกรรมเช่นเดียวกับสามี แม่จะใช้ผ้าคลุมไหล่ห่อลูกผูกติดหลังตนเองไปทำงาน ผ้านี้เรียกว่า “ผ้าเจียลูก” ใช้สำหรับผูกทารกติดกับแม่ พ่อ หรือพี่ เป็นการถ่ายทอดความรักความอบอุ่นให้แก่เด็ก ทำให้เด็กรู้สึกมั่นคง ปลอดภัย อีกทั้งยังทำให้ผู้เป็นแม่เกิดความภาคภูมิใจที่ได้ให้ผ้าทออันประณีตสวยงามโอบอุ้มลูก นับว่าเป็นการแสดงออกถึงความเชี่ยวชาญในการทอผ้าของแม่ด้วย ชีวิตเด็กไท-ลาว มีความใกล้ชิดผูกพันกับผ้าทอของแม่และสมาชิกหญิงคนอื่นๆของครอบครัวมาก เมื่อมีอายุ ๒-๓ ปี เด็กไท-ลาวจะเปลี่ยนจากหลังแม่มานอนในอู่ผ้า ซึ่งทำด้วยฝ้ายเนื้อหยาบ แขนวระหว่างเสามุมบ้าน หรือใต้ถุน เด็กจะใช้เวลาทั้งวันเล่นและนอนในอู่ผ้าฝ้ายนี้

เด็กหญิงชาวไทบางเผ่า เริ่มหัดทอผ้าตั้งแต่อายุ ๖-๗ ปี โดยจะเริ่มด้วยการทอลายง่ายๆ เช่น ทอตีนซิ่นสำหรับผ้าซิ่นของตนเอง หรือตัวผ้าซิ่นและผ้าคลุมหัว หากมีทักษะฝีมือการทอที่ดีก็จะมีคนมาขอแต่งงาน นิทานและเพลงพื้นบ้านเกี่ยวกับการเกี่ยวสาว (ลงช่วง) สะท้อนให้เห็นความสำคัญของการทอผ้าของหญิงสาว เช่น ในพิธีสู่ขอ ถ้าแม่ฝ่ายชายจะชมเชยพ่อแม่ฝ่ายหญิง และชมเชยตัวหญิงสาว ว่าเป็นช่างทอฝีมือดี หรือในระหว่างเกี่ยวพาราฮี หนุ่มจะมาพบสาวในขณะที่พวกเขา กำลังทอผ้า เช่น เช็ดฝ้าย หรือไหม หากพ่อ แม่ และญาติทั้งสอง

ฝ่ายตกลงกันได้เรื่องค่าตัวเจ้าสาว (ค่าดอง) พ่อ แม่ ฝ่ายหญิงจะต้องมอบสินสอด รวมถึงเครื่องใช้ในบ้านที่ทำด้วยผ้า ได้แก่ พูก หมอน ผ้าห่ม ผ้าคลุม มุ้ง ผ้าปูพูก และม่าน จำนวนและคุณภาพเครื่องใช้ในบ้านเหล่านี้ขึ้นอยู่กับค่าตัวเจ้าสาว และสถานภาพของเจ้าบ่าว หากเจ้าบ่าวมีฐานะสูง ค่าตัวเจ้าสาวตลอดจนสินสอดเครื่องใช้ผ้าก็จะสูงตามไปด้วย

นอกจากนี้ ผ้าทอยังมีบทบาทสำคัญ อีกหลายมิติดังที่ทราบกันดีว่าบ้านคนไท-ลาวนั้นโดยปกติจะประกอบด้วยห้องนอนรวมสำหรับสมาชิกทุกคนในบ้าน ผ้าผ่านนาจึงจำเป็นสำหรับการกันแบ่งเนื้อที่ และมุ้งสีดำก็เป็นสิ่งจำเป็นมากสำหรับคู่แต่งงานใหม่ ตลอดถึงทุกวันนี้ พิธีแต่งงานแบบดั้งเดิมของคนไท-ลาว ยังคงใช้เครื่องแต่งกายที่ประณีตงดงาม พิธีการจะแบ่งเป็น ๓ ช่วง คู่บ่าวสาวจึงต้องมีเสื้อผ้า พิเศษถึง ๓ ชุด ชุดเจ้าสาวทอด้วยไหมเส้นละเอียด สอดแทรกด้วยเส้นเงินเส้นทอง ผ้าเบี่ยง ซิ่น และตีนซิ่น จะมีสีและลวดลายรับกัน เจ้าบ่าวนุ่งผ้าถุงหรือผ้าเตี่ยว ทอด้วยไหมละเอียดสีพื้น อาจใช้เทคนิคการทอแบบ “หมากไม้” คือการปั่นเส้นใย สวมเสื้อแบบฝรั่ง มีผ้าพาดบ่าเพื่อเข้าพิธีสู่ขวัญ ในพิธีการอันศักดิ์สิทธิ์สำหรับชีวิตคนไท-ลาว ผ้าทอพื้นเมืองจะมีบทบาทสำคัญ ผ้าซิ่นที่สวยงามที่สุดจะถูกเก็บรักษาไว้เพื่อสวมใส่ในโอกาสสำคัญ นอกจากพิธีการสำคัญในระหว่างที่มีชีวิตอยู่แล้ว ผ้าอันสวยงามล้ำค่าเหล่านี้ยังมีบทบาทสำคัญในพิธีกรรมเมื่อสิ้นชีวิตแล้วด้วย

พุทธศาสนายุคควบคู่กับความเชื่อเรื่องผีสิงเทวดาในกลุ่มคนไท-ลาวมานานนับกว่าพันปีแล้ว ทั้งสองลัทธิมีความเชื่อตรงกัน เรื่องการมอบเสื้อผ้าให้คนที่ตายไปแล้วไว้สวมใส่ในโลกหน้า ปัจจุบันเมื่อมีคนตาย ลูกหลาน และญาติจะนำเสื้อผ้าผู้ตายที่ยังอยู่ในสภาพดี ใส่ลงไปโนโลงศพพร้อมร่างของผู้ตาย และแต่งตัวให้ผู้ตายด้วยเสื้อผ้าที่ดีที่สุด ชนชาติไท-ลาว บางเผ่าใช้โลงไม้เกลี้ยงๆไม่มีลวดลาย แต่ญาติและลูกหลานของผู้ตายจะตกแต่งโลงด้วยผ้าไหมทอ เรียกว่า ผ้าปกโลง มีขนาด ๐.๓๕ x ๑๐ เมตร ผ้านี้จะมีลวดลายหลากหลาย มีความประณีตงดงาม แสดงถึงชื่อเสียง เกียรติยศของสมาชิกครอบครัวของฝ่ายหญิง ที่ปรากฏอยู่ในผ้าทอ ผ้าปกโลงจะใช้คลุมโลงจนถึงพิธีเผาหรือฝัง แล้วจึงเก็บไว้ใช้ต่อไป หากครอบครัวใดไม่มีผ้าปกโลงจะไม่สามารถหีบยืมของญาติ หรือเพื่อนบ้านได้ ความเชื่อเรื่องการมอบผ้าให้ศพนี้ ส่วนหนึ่งได้รับอิทธิพลมาจากศาสนาพุทธ คือ เพื่อไม่ให้ผ้าถูกเผาหรือฝังไปด้วย จะมีพิธีถวายผ้าให้พระสงฆ์ แล้วพระสงฆ์จะเป็นผู้เรียกวิญญาณผู้ตายให้มารับผ้า พิธีนี้มีชื่อเรียกว่า บังสุกุล มักทำกันในเวลากลางคืน หลังจากพิธีเผาประมาณสองสัปดาห์ หลังจากนั้นพระสงฆ์จะเป็นผู้คืนผ้าเหล่านั้นให้แก่ญาติผู้ตายหรือผู้อื่นต่อไป

ผู้เขียน น.ส.วรรณฉัตร เทวบุญญ์

เจ้าหน้าที่ฝ่ายบริหารองค์ความรู้และนิทรรศการ

อ้างอิง

ดวงเดือน บุนยะลง กระทรวงวัฒนธรรม สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว

ผู้แปล สรณี วงศ์เบ็ญจัจ